

Juan Antonio HORMIGÓN

director al revistei ADE TEATRO

secretar general al Asociației Regizorilor de Teatru din Spania

DON QUIJOTE în teatru

De la apariția sa în 1605, marele roman al lui Cervantes a avut parte nu de puține adaptări teatrale care au stârnit însă interesul spectatorului într-o măsură extrem de inegală. Felipe Pérez Capo, în cartea sa *El Quijote en el teatro* (Barcelona, Millá, 1947), menționează un total de 289 titluri până în acel moment, dintre care 63 corespund secolului al XX-lea. Chiar dacă se pot detecta câteva omisiuni, cartea sa constituie totuși un catalog minuțios al comediilor, dramelor, jocurilor comice, operelor și *zarzuele*-lor¹ create pornind de la varii episoade ale romanului ori care preiau vreunul dintre personaje.

Primele adaptări

Se pare că în 1611 s-a scris și s-a pus în scenă prima adaptare. E vorba de *The Knight of the Burning Pestle*, semnat de Francis Beaumont (1584–1616) și John Fletcher (1579–1625). Din același an este citat un alt text al lui Fletcher, *The Coxcomb*, adaptare după *El curioso impertinente*, text despre care s-au păstrat puține referințe, dar despre care se știe cu siguranță că a fost reprezentat. În 1613, Fletcher și Shakespeare scriu *History of Cardenio*, piesă ce s-a jucat pe scena de la *The Globe*, aproximativ la aceeași dată. Manuscrisul a dispărut în iunie 1613 în incendiul produs în teatru.

Nici creatorii spanioli nu au întârziat în a adapta romanul lui Cervantes. Chiar dacă publicat în 1617, se pare că *Los invencibles hechos de Don Quijote de la Mancha* a fost scris cu destul de mult timp înainte. De mai mult succes s-a bucurat comedia în trei acte și în versuri *Don Quixote de la Mancha*, de Guillem de Castro, scrisă la Valencia în 1610, după propria mărturisire a autorului în *Prologul* de la *Segunda parte de las comedias* din 1625 (tipărită tot la Valencia, pentru prima oară, de Felipe Mey, în 1621). Versificarea, tipică autorului, este excelentă, fără a uita, totuși, că e vorba de o comedie burlescă ce accentuează partea extravagantă și satirică a cavalerului.

În 1637, însuși Calderón de la Barca scrie propriul său *Don Quijote de la Mancha*. Textul s-a pierdut, dar știm însă că s-a reprezentat în fața Curții Regale la 24 februarie 1637, pe scena de la *Coliseo de Buen Retiro*, pus în scenă de compania lui Antonio de la Rosa.

Întreg secolul al XVII-lea a abundat în adaptări. Cea dintâi din Franța i se datorează lui Pisón. S-a numit *Les folies de Cardenio* și a fost jucată pe scena de la *Théâtre de l'Hotel de Bourgogne*, în Paris, 1629. Mai completă pare să fi fost trilogia lui Guyon-Guérin de Bouscal: în 1638, în același teatru, a avut loc premiera comediei în cinci acte și în versuri *Don Qvixote de la Manche*, prima parte. Un an mai târziu, a avut loc, tot acolo, premiera celei de-a doua părți. Cea de-a treia, intitulată *Le Gouvernement de Sancho-Pança*, se prezintă pe scenă în 1644. Au fost tipărite toate cele trei părți în 1640, 1641 și 1642. Numele scutierului, dă titlul farsei lui Foureroy, reprezentată la Paris sâmbătă, 5 iulie 1659. Madeleine Béjart a adaptat și ea romanul pentru scenă, cu titlul *Don Quixotte ou Les Enchantemens*,

Goya

Francisco De Goya, *Don Quijote leyendo libros de caballerías*.
British Museum; Londra.

Francisco de Goya (1746-1828). *Don Quijote leyendo libros de caballerías*. British Museum, Londres.

text ce s-a reprezentat pe scena de la *Théâtre du Palais Royal* în 1660. Opt ani mai târziu, compania lui Molière duce spectacolul la Paris, în care marele dramaturg și actor interprează rolul lui Sancho Panza. Ultimul *Quijote* francez menționat în secolul al XVII-lea este cel reprezentat în teatrul din Paris *Le François*, pe 27 ianuarie 1694, intitulat *Sancho Pança*. Era vorba de o comedie în trei acte, scrisă în proză, de Charles Rivière Dufresny.

În Olanda au apărut diverse comedii rescrise după povestea lui Quijote, două dintre ele purtând semnătura lui Cornelis Wills. Cea mai cunoscută, probabil, este *Den Grooten en onverwumely ken Don Quicotte de la Manche*, text ce propunea o apoteoză a lui Don Quijote și care s-a tipărit la Amsterdam în 1682.

În Germania, prima dramatizare s-a făcut pentru un spectacol de operă, în 1690 (despre care însă s-au păstrat puține informații), *Der Irrende Ritter Don Quixote de la Mancia*, pe muzica lui Johann Förtsch și libretul lui Hinsch.

În perioada restaurației engleze, pe scena de la *Queen's Theatre in Dorset Garden by Majesties Servants* are loc premiera comediei lui D'Urfey *The Comical History of Don Quixotte*, pe muzica semnată de Henry Purcell, spectacol conceput în trei părți, primele două având premiera în 1694, iar cea de-a treia, doi ani mai târziu, în 1696. Ne aflăm în momentul apariției genului prin excelență englez *the ballad oper* ce se va răspândi în secolul următor. [...]

O primă concluzie ce s-ar putea trage este că în secolul al XVII-lea nu sunt importante doar aspectele comice, ci mai ales diferențele în materie literară față de originalul de la care pornesc. Puține au fost încercările de adaptări globale ale romanului, mă refer desigur la un parcurs complet al întâmplărilor, fiind practic imposibilă o dramatizare completă a întregului material literar. În cele mai multe cazuri, s-au ales aceleași pasaje ce au fost transformate mai mult sau mai puțin de la un text la altul. La fel ca și în cazul altor personaje emblematice, literatura dramatică a secolului al XX-lea a dat texte în care atât Don Quijote cât și Sancho Panza au trecut prin peripeții extrapolate sau chiar inventate în raport cu originalul cervantin.

Quijote dramatizat în secolul al XVIII-lea și în Iluminism

Răspândirea novej în întreaga Europa de-a lungul secolului anterior, va determina apariția a din ce în ce mai multor adaptări ce se îndepărtează frecvent de romanul original. Adaptările făcute după *Don Quijote* la începutul secolului al XVIII-lea sunt în majoritate franceze. Prima dintre ele, *Don Quichotte de la Manche, chevalier errant, espagnol, revolté*, tragicomedie în cinci acte și în versuri de Candillan de Lagarde, a văzut lumina tiparului în 1703, la Strasbourg. Textul face aluzie la partidul ce i s-a opus lui Filip V în războiul de succesiune. Pe 15 noiembrie 1712, se reprezintă pe scena teatrului *Le François* comedia în cinci acte a lui Dancourt, *Sancho Pança, gouverneur*.

Scena nunții lui Camacho este în acest moment una dintre cele mai des utilizate: Fuzelier (1722) – text pierdut; Gaultier, *Basile et Quitterie*, a avut premiera pe 13 ianuarie 1723, plus un alt text rămas anonim. De asemenea, au mai apărut și alte dramatizări semnate de Bellavoine (1705), Galbert de Campistron (1709), Fuzelier (1710), Mauger (1758), Labussière (1773), Carmontelle (1774).

Aparținând unui gen artistic hibrid, o combinație între comedie, operă și balet, este *Prevention ridicule ou la caverne de Montesinos* de Jean-Nicolas de Brasey, scrisă în 1715 (deși s-ar putea să fi fost ceva mai târziu), despre care însă nu se știe dacă a fost sau nu montată. Textul a fost redactat în proză și versuri, conținând de

EL INGENIOSO HIDALGO DON QUI- XOTE DE LA MANCHA,

*Compuesto por Miguel de Cervantes
Saavedra.*

DIRIGIDO AL DVQUE DE BEIAR,
Marques de Gibrleon, Conde de Benalcazar, y Bañares,
Vizconde de la Puebla de Alcozer, Señor de
las villas de Capilla, Curiel, y
Burguillos.

Año,

1605.

CON PRIVILEGIO,
EN MADRID Por Iuan de la Cuesta.

Vendese en casa de Francisco de Robles, librero del Rey nro señor

asemenea cântece și dansuri. În același stil se încadrează și *Les folies de Cardenio* (1720) de Charles Coppel, pe muzică de Richard de la Lande și coregrafia de Ballon.

În spectacolul de pantomimă, ce în acest secol și în următorul se bucură de succes și notorietate, descoperim, de asemenea, câteva titluri „quijotești”. *Les aventures de Don Quixotte*, în trei acte și un prolog, de Pleinchesne, text reprezentat în teatrul *Des Grand Danseurs du Roi* în seara zilei de 29 august 1778; *L'empire de la folie ou la mort et l'apothéose de Don Quichotte*, pantomimă bufă în trei acte, de J. G. Cuvelier, pe muzică de Navoigille (1745–1822) și Baneux, jucată pe scena teatrului *de la Cité* din Paris, în anul 1800.

În Spania, primul text cunoscut din acest secol este un *entremes*² anonim, *Quijada y el alcalde*, publicat în 1723. În 1750, se tipărește în Madrid și Valencia *El Alcides de la Mancha y famoso Don Quijote*, comedie în trei acte, semnată de „un ingenio de esta corte”. Ramón de la Cruz pune în scenă în Madrid *sainete*³-le *Don Quijote*, interpretat inițial în pauza *zarzuele*-i (vezi nota 1) *Briselda*, ce ulterior se va transforma într-o comedie într-un act, care însă se pare că nu a fost bine primită de către public. În același an, se joacă o satiră anonimă *Apelación al Quijote sainetero*, scrisă probabil de unul dintre dușmanii lui Ramón de la Cruz.

Antonio Valladares scrie o *zarzuela*, *Las bodas de Camacho* (Madrid, 1776), pe muzica unui compozitor al cărui nume nu se cunoaște *Amor hace milagros o Don Quijote de la Mancha*, de *bachiller*⁴ Pedro Benito Gómez, care se tipărește la Salamanca, în 1784. [...] În afara normelor cunoscute și utilizate până acum, apare *El rutzvanscad* o *Quixote trágico* de Juan Pisón y Vargas, text publicat în Madrid (1786); după cum o spune și titlul, este vorba, probabil, de prima tragedie ce se scrie pornind de la textul lui Cervantes.

Juan Meléndez Valdés montează pe scena de la *Teatro de la Cruz* din Madrid (premiera pe 16 iulie 1784) o comedie pastorală în cinci tablouri, intitulată *Las bodas de Camacho el rico*, pe muzica lui Pedro Estéve. [...]

În Anglia secolului al XVIII-lea se scriu două piese interesante, *The Double Falsehood de Shirley*, jucată pe scena de la *Drury Lane*-ul londonez pe 13 decembrie 1727 și *Don Quixote in England* de Henry Fielding (autorul romanului *Tom Jones*), ce a avut premiera în 1734, la *Haymarket Theatre*. Menționăm, de asemenea, un alt text ce pornește de la scena lui Cardenio, *The Mountaineers* de Colman.

Din nou în Olanda, în 1712 apare o comedie semnată de Pedro Langendijk, *Don Quichote verlosinge oit Sierra Morena*, publicată la Rotterdam în 1723 [...]. În Italia, Zeno publică la Veneția *Don Chisciotte*, iar în 1744, în Germania apare un *Don Quijote* semnat de contele de Soden, publicat la Berlin în 1788. Prima versiune scenică portugheză pare să fie cea a lui Antonio José da Silva, *Vida do grande don Quixote e do gordo Sancho*, jucată pe scena Teatrului *del Barrio Alto* din Lisabona pe 14 octombrie 1733.

Din 1743 datează și prima adaptare cunoscută pentru teatrul de marionete: *Don Quichotte Polichinelle* de Valloi d'Orville, o parodie a baletului *Don Quichotte chez la Duchesse* de Boismortier. Textul a fost pus în scenă de marionetiștii de la *Foire Saint-Germain*. Manuscrisul se păstrează la *Biblioteca Națională* din Paris.

Schimbarea „romantică”

Răspândirea treptată a romantismului în secolul al XIX-lea a produs o reinterpretare a lui *Don Quijote*, ce poate fi percepută cu mai multă dificultate în teatru, dar care însă este evidentă în balet și în operă. Interpretarea romanului în

Scenă din *Quijote*, regia Cora Herrendorf, Teatrul Nucleo Ferrara – Italia.

cheie comico-grotescă, ce s-a prelungit mult timp, lasă încet loc adaptării romantice. Daniel Eisenberg afirma în cartea sa, *Interpretarea cervantină a lui Quijote*:

„Romanticii au fost cei dintâi care au remarcat complexitatea romanului, diversele niveluri și propria lui autoanaliză [...]. De asemenea, au fost primii în a descrie subtilitatea lingvistică a operei lui Cervantes și în a evidenția faptul că prezența personajelor din clase sociale inferioare reprezintă o caracteristică pozitivă. Tot ei au fost cei dintâi care au înțeles punctul de vedere complex al lui Cervantes în ceea ce privește cărțile cavalești, atacând pe de o parte falsa literatură de „capă și spadă” și apărând pe de altă parte ceea ce considera literatură de reală valoare [...].

Romanticii, departe de a recrea o unică interpretare a romanului, au făcut, într-adevăr, notă discrepantă. [...] Mai toate temele contradictorii ce s-au dezvoltat în romantism sunt exact aceleași pe care înșiși romanticii au recunoscut că le-au preluat din Cervantes. [...] Ele au fost expuse într-o manieră controversată, uneori chiar de aceeași persoană, într-o mișcare culturală pentru care nu există definiție.”

Desigur, citatul de mai sus ne situează în plină schimbare de percepție a romanului, inițiată de frații August și Friedrich Schlegel. Așadar, în practica literară pasiunea și sentimentalismul substituie în majoritatea cazurilor viziunea satirică și chiar substratul ideologic cervantin ce se opunea refeudalizării Spaniei în epocă. Miguel de Cervantes se manifestase împotriva sistemului de valori ce se impunea în acel moment și care provenea dintr-un trecut nobiliar iluzoriu, împotriva căruia își îndrepta autorul satira și sarcasmul, folosindu-se de glasul popular al lui Sancho pentru a-și exprima ideile politice. Doar câteva dintre propuneri, unele utopice, Cervantes le-a pus în gura lui Don Quijote, în special în cea de-a doua parte a romanului.

Adaptările scenice din secolul al XIX-lea și bună parte din cele ale secolului al XX-lea, sunt marcate și ele de multe contradicții. Prima chestiune ce se remarcă în acest sens este faptul că pantomima, pe măsură ce se dezvoltă, utilizează cu frecvență teme preluate din *Quijote*. Pe 28 fructidor⁵ 1802, *Théâtre de la Gaité* din Paris se inaugurează cu un spectacol de pantomimă eroi-comică în trei acte, *Programme de Bazile es Quitterie ou la triomphe de Don Quichotte*, autorul fiind cetățeanul Suby, regia de cetățeanul Gongibus, baletul creația cetățeanului E. Hus, iar muzica compoziția cetățeanului Leblanc.

Urmează după aceea *Les noces de Gamache*, balet-pantomimă în două acte de J. J. Milo, pe muzică de E. C. Lefevre, reprezentat pe scena de la *Théâtre de la Republique et des Arts*, pe 28 nivose⁶ 1802. *Don Quichotte et son ecuyer Sancho Pança*, pantomimă ecvestră imaginată de Curvelier și Franconi și reprezentată în *Ciroul Olimpic* din Paris pe 1 martie 1810. *Sancho dans l'isle de Barataria*, spectacol de pantomimă bufă în două acte, dansuri, marșuri, lupte, etc, de asemenea realizat de Curvelier și Franconi în același circ pe 14 februarie 1816. În alt teatru, cel des *Funambules*, se pune în scenă un balet comic în trei scene (autor anonim), *Don Quichotte et Sancho Pança*. Descoperim de asemenea spectacole de pantomimă și în alte părți ale Europei, cum ar fi *Don Kiciot*, reprezentat la San Petersburg.

În Spania primei treimi a secolului, se succed o serie de comedii și piese scurte ce nu stărnesc interesul, *sainete*, comedii într-un act, etc. Câteva dintre ele sunt interesante doar din punct de vedere istoric. Pe 21 decembrie 1832, are loc premiera spectacolului *Don Quijote de la Mancha en Sierra Morena* la Teatrul de la Cruz din Madrid, o dramă în trei acte scrisă de Ventura de la Vega. Doi ani mai târziu, pe 7 septembrie 1834, pe scena de la *Teatre de Barcelona* se reprezintă *El famoso caballero andante D. Quijote de la Mancha y su escudero Sancho Pança*,

TEATRO NEGRO NACIONAL DE PRAGA

PRESENTA

IMPRESIÓN DE DON QUIXOTE

1605 - 2005

TEATRO NEGRO NACIONAL DE PRAGA
ADRETT
TEATRO NEGRO NACIONAL DE PRAGA
ADRETT

TEATRO NEGRO NACIONAL DE PRAGA
FERNANDO FERNAN GOMEZ
TEATRO NEGRO NACIONAL DE PRAGA
FERNANDO FERNAN GOMEZ

TEATRUL.ro

scrisă de autorul de *sainetes* catalan Josef Robrenyo. Mai departe, cităm câteva adaptări și montări din secolul al XIX-lea. Pe 5 martie 1864, Roque Barcia își montează propriul text, dramă în versuri, *El pedestal de la estatua* în *Teatro Variedades* din Madrid. *Las bodas de Camacho*, piesă scrisă de García Cuevas, muzica de Reparay, are premiera în teatrul *Circului*, pe 9 octombrie 1866. *Don Quijote de Madrid*, comedie în trei acte scrisă în versuri de Manuel Vela, se prezintă pe scena de la *Teatro de la Comedia* din Madrid pe 27 ianuarie 1897.

Și în teatrul european regăsim aceeași extinsă listă de spectacole create în stiluri foarte diferite: drama burlescă *Die abenteuer der Ritter Don Quixotte de la Mancha* (Berlin, 1811) de Seidel; vodevilul *L'isle de Barataria* (Paris, 1815) de Scribe y Delavigne; farsa în două acte *Don Quixote or the Knight of the woful countenance* (Londra, 1833) de Jorje Almar; piesa în două acte *Don Quicotte et Sancho Pança* (1843) de Jouchand; comedia într-un act *Don Quicotte* (Berlin, 1859) de Pablo Taglioni, muzica de Gährich; comedia lui Pinheiro Chagas, *Don Quicotte* (Lisabona, 1872); comedia în cinci acte *Don Quixote* (1876) de Burton, etc.

Datorită prestigiului de care s-au bucurat autorii săi, menționăm de asemenea piesa în trei acte și opt tablouri *Don Quicotte*, de P. Dalloz și Victorien Sardou, reprezentată pe scena teatrului *Gymnases* pe 25 iunie 1864. Spectacolul s-a bucurat de succes de public în epocă, deși critica a condamnat-o din cauza utilizării exploziilor și a magiei pe scenă.

Don Quijote în secolul al XX-lea și până în zilele noastre

În secolul al XX-lea, din punct de vedere al opțiunilor dramatice, schimbările produse față de epocile anterioare nu sunt fundamentale.

Într-un prim grup, am putea reuni textele ce dramatizează anumite capitole ale romanului, cum ar fi *Las bodas de Camacho* de J. Grau și Adrià Gual, prezentat de *Teatre Tivoli de Barcelona* pe 19 decembrie 1902. Félix Comen și F. Legouin au scris împreună o comedie bufă, *Le Gouvernement de Sancho Pança* (Paris, 1903). În Buenos Aires, Matías Calandrelli montează în 1904 *Sancho Panza en la ínsula Barataria*. Coincizând cu cel de-al treilea centenar de la prima ediție a romanului (1905), au loc pe scena de la *Teatro Real* din Madrid trei premiere: *Los galeotes*, scrisă de frații Quintero, adaptare al capitolului al XXII-lea, *El caballero de los espejos*, de Ramon Carrión (capitolul XII, partea a doua) și *La primera salida*, un tablou scenic de Sellés. Alejandro Casona scrie o piesă într-un act, *Sancho Panza en la ínsula* [...] În plus față de textele deja menționate, în anii următori se scriu multe alte comedii, și nu numai, pornind de la capitole determinate ale romanului.

Într-o a doua categorie pot fi incluse adaptările globale. Descoperim astfel un *Don Quichotte* de Jacques Le Lorrain prezentat pe scena Teatrului *Victor Hugo* din Paris pe 3 aprilie 1904. Același titlu poartă și drama eroico-comică de Richepin, ce are premiera pe 16 octombrie 1905 la *Comédie Française*. În același an, Eduardo Barriobero publică comedia lirică în patru acte, prolog și epilog, *Don Quijote de la Mancha*, cu muzica lui Teodoro San José (premiera are loc în 1914). În 1906, Le Lorrain editează drama *Le chevalier de la longue figure (Don Quijote)*, iar în 1928 se publică la Moscova un *Don Quijote* pentru tineri de A. P. Brus și B. F. Zon.

În acest capitol, merită o atenție specială *Don Quijote* de Bulgakov, text scris în 1958, ce reunește principalele capitole ale romanului. Un scriitor ciudat, neliniștit, pasional, marcat de un profund pesimism și fatalism, plin de temeri, trăsături ce foarte bine pot fi considerate definitorii pentru caracterul slav depresiv.

De tânăr, Bulgakov se simte atras de romanul lui Cervantes, motiv datorită căruia încearcă să-l adapteze pentru teatru. Un efort uriaș, obiectivul fiind aproape imposibil de atins, ținând cont de dimensiunile romanului, de complexitatea sa tematică și structurală. Până la urmă, textul este o reducere și o sinteză a operei cervantine, impregnată de o lectură personală ce presupune o linie argumentativă și tematică proprie. Drept pentru care, *Don Quijote* al lui Bulgakov reprezintă lectura personală a unui scriitor născut în tradiția rusă, dar care se simte incomod în propria-i piele și țară, trăsături ce sunt evident vizibile în construcția literară a textului.

Un alt exemplu interesant este *Don Quijote. Fragmentos de un discurso teatral* (1992) de Rafael Azcona și Maurizio Scaparro, text ce preia și stilizează fragmente din roman structurându-le în episoade. Alfonso Sastre, la rândul său, scrie în 1984 *El viaje infinito de Sancho Panza* (premiera a avut loc în 1992), text ce se centrează, după cum reiese și din titlu, pe personajul scutierului, o piesă scrisă cu multă măiestrie, atât structurală cât și lingvistică. Pornind de la aceeași intenție de a realiza o sinteză globală a romanului, merită menționate *Vivir loco y morir cuerdo* (2004) de Fernán Gómez, *Don Quijote* (2004) de Santiago Sánchez și J. Margallo, *musical*-ul pentru copii *Castillos en el aire. Las aventuras de Don Quijote* de Ana María Boudeguer, prezentat în 1992 și *Miguel Will* de Juan Carlos Somoza, text ce reunește traiectoriile lui Shakespeare, Cervantes și Don Quijote.

În ceea ce privește creațiile dramatico-literare în care se imaginează o aventură autonomă cu un *Don Quijote* și un *Sancho Panza* ce provin din narațiunea cervantină dar care dau naștere unei narațiuni inventate de respectivul autor dramatic, exemplul cel mai bun îl constituie *Don Quijote libertado* de Lunacearski, tradus în spaniolă de Angel Villatorio și Alejandro Reino și publicat la Barcelona în 1934. Conflictul piesei se naște din înfruntarea dintre idealismul quijotesco și necesitățile și prioritățile luptei revoluționare. În 1969, Günther Rücher prezintă la Berlin *El vecino de los señores Panza*, piesă ce are ca punct de plecare textul dramatic anterior. De asemenea, interesantă este *La dernière Dulcinea* (1908) de Albert du Bois. [...]

În ajunul celui de-al patrulea centenar al lui *Don Quijote*, nu puține au fost și continuă să fie contribuțiile scenice: monologul *Don Quijote de la Mancha* (1998), adaptare realizată de Domingo Miras, *Clown Quijote de la Mancha*, de Olga Margallo și Antonio Muñoz (1998), un alt monolog, cel al lui Fernán Gómez, intitulat *Defensa de Sancho Panza* (2004) etc. [...]

Concluzie

Ar fi existat nenumărate posibilități de a aborda această temă, însă, eu am preferat o enumerare extinsă, desigur o muncă istovitoare pentru mine. Am vrut însă, în acest fel, să evoc într-o oarecare măsură amploarea modurilor de expresie artistică ce s-au inspirat de-a lungul istoriei din *Don Quijote* și personajele sale, dovadă a uriașei influențe ce a avut-o romanul asupra altor genuri artistice încă de la apariția sa.

NOTE:

¹ *Zarzuela* – operetă tipic spaniolă, asemănătoare *singspiel*-ului german sau operei comice franceze, dat fiind că părțile cântate alternează cu scene declamate. Primele *zarzuelas* îi aparțin lui Calderón de la Barca. La începuturile sale, *zarzuela* reprezenta practic o reducere a operelor, păstrându-se anumite părți muzicale, restul fiind recitat. În secolul al XVIII-lea, Ramón de la Cruz și compozitorul Rodríguez de Hita dau amploare reprezentațiilor de gen, urmând ca, la începutul secolului

al XIX-lea, interesul publicului să scadă vertiginos. Spre finalul secolului însă și în prima parte al celui de-al XX-lea, genul revine la modă, câștigând în amploare (de la două acte, se scriu și se compun trei).

² *Entremés* – piesă într-un act, comică sau satirică, ce se interpreta de obicei între primul și-al doilea act sau între părțile unei comedii, acompaniată fiind de cântece și dansuri. Perioada de maximă răspândire se situează între sfârșitul secolului al XVI-lea și jumătatea secolului al XVIII-lea, dramaturgii semnificativi ce au cultivat acest gen dramatic fiind Lopé de Rueda, Miguel de Cervantes, L. Quiñones de Benavente și Calderón de la Barca.

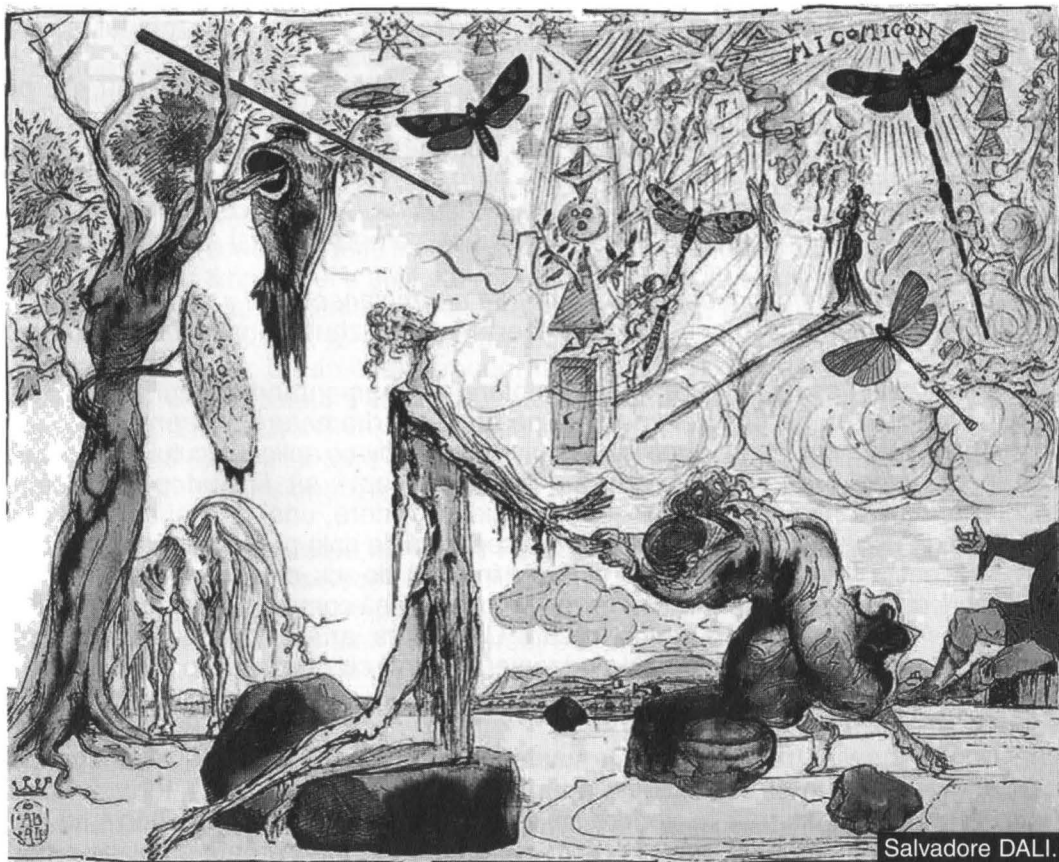
³ *Sainete* – scurtă piesă comică, tipică teatrului spaniol, se aseamănă cu un *entremés* sau un *paso*. Reprezentativă pentru literatura *costumbrista* (*costumbres*: moravuri, obiceiuri), are ca obiectiv principal reflectarea, în manieră satirică, a obiceiurilor și tipologiilor populare. Se va bucura de multă popularitate în secolul al XVIII-lea mai ales datorită creațiilor lui Ramón de la Cruz și Gonzalez del Castillo. În ceea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cei ce vor scrie *sainetes* vor fi R. de la Vega, López Silva și C. Arniches.

⁴ *Bachiller* – persoană ce studiază pentru bacalaureat. În traducerea romanului în română, semnată de Sorin Mărculescu (*Don Quijote de la Mancha*, Editura Paralela 45, București, 2004), personajul *el bachiller Sansón Carrasco* s-a tradus prin *bacalaureatul Sansón Carrasco*.

⁵ *Fructidor* – cea de-a douăsprezecea lună a calendarului republican francez; începea cu aproximație pe 18–19 august și se termina pe 16–17 septembrie (conform calendarului gregorian).

⁶ *Nivose* – Cea de-a patra lună a calendarului republican francez; începea pe 21 decembrie și se termina pe 19 ianuarie (conform calendarului gregorian).

Traducere de Ioana ANGHEL

Salvatore DALÍ.